

Chefsjustitieombudsmannen
Claes Eklundh**Fråga om tillämpningen av 23 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken
angående skyldigheten att, innan ett förhör avslutas, låta den som hörs
granska utsagan m.m.**

Anmälan

I en anmälan till JO kritiserade AA åklagare vid Åklagarmyndigheten i Malmö och Polismyndigheten i Skåne för handläggningen av en förundersökning (K101762-02).

Utredning

Polismyndighetens handlingar i ärendet granskades. Av dessa framgick bl.a. att kriminalinspektören BB hade hållit fem förhör, som enligt förhørsprotokollen avslutades enligt följande.

I ett protokoll över ett förhör den 7 september 2002 antecknades att förhöret avslutades kl. 13.55 och att förhöret var intalat på band i dialogform och utskrivet i referatform.

I ett protokoll över ett förhör den 20 september 2002 antecknades att förhöret avslutades kl. 11.58 och att förhöret var intalat på band i dialogform och utskrivet i referatform.

I ett protokoll över ett förhör den 30 januari 2003 antecknades att förhöret avslutades kl. 10.35 och att förhöret var intalat på band i dialogform och utskrivet i referatform. Enligt en tjänsteanteckning på förhørsprotokollet faxades protokollet den 10 februari 2003 till den hörde för genomläsning och godkännande. Den hörde godkände därefter utsagan per telefon.

I ett protokoll över ett förhör den 5 februari 2003 antecknades att förhöret avslutades kl. 15.32 och att förhöret var intalat på band i dialogform och utskrivet i referatform. Den hörde läste igenom och godkände utsagan i arresten kl. 21.25 - 21.40 samma dag.

I ett protokoll över ett förhör den 7 april 2003 antecknades att förhöret avslutades kl. 15.57 och att förhöret var intalat på band i dialogform och utskrivet i referat-

form. Efter överenskommelse med den hörde sändes förhørsutskriften till en advokat för genomläsning.

Av två tjänsteanteckningar framgick bl.a. följande.

Den 9 september 2002 hade BB ett telefonsamtal med CC, som vid den tidpunkten var antecknad som skäligen misstänkt i RAR-systemet. Vid samtalet, som redovisades i en tjänsteanteckning, fick CC redovisa sin syn på den aktuella händelsen och svara på frågor från BB i saken.

Den 16 september 2002 hade BB ett telefonsamtal med AA. Också detta samtal dokumenterades i en tjänsteanteckning. Enligt denna fick AA redogöra för sin syn på den aktuella händelsen.

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande om

1. Hur tillämpades 23 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken (RB) vid förhören den 7 september 2002, den 20 september 2002, den 30 januari 2003, den 5 februari 2003 och den 7 april 2003?
2. Den 9 september 2002 hade BB ett telefonsamtal med CC som vid den tidpunkten var antecknad som skäligen misstänkt i RAR-systemet, och detta "samtal" dokumenterades i en tjänsteanteckning. Vilken var anledningen till att CC fick berätta sin syn på den aktuella händelsen utan att han dessförinnan vid förhör hade delgetts misstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket RB och varför dokumenterades "samtalet" i en tjänsteanteckning och inte som ett förhör?
3. Av en tjänsteanteckning daterad den 16 september 2002 framgår att kriminalinspektören BB haft ett telefonsamtal med AA. Varför dokumenterades detta "samtal" i en tjänsteanteckning och inte som ett förhör?

Polismyndigheten kom in med ett remissvar i vilket anfördes bl.a. följande.

Justitieombudsmannen har i sin begäran om upplysningar och yttrande ställt tre frågor till polisen:

1. Hur tillämpades 23 kap. 21 § 2 st. RB vid förhören den 7 september 2002, 20 september 2002, 30 januari 2003, 5 februari 2003 och 7 april 2003.

Vid genomgång av de aktuella förhören, i vilka inspektören BB har varit förhørsledare framkommer att dessa förhör hållits i dialogform och upptagits på ljudband. Därefter har förhørsledare gjort en utskrift i referatform. Inte vid något tillfälle, bortsett från förhören den 5 februari 2003 med AA och den 7 april 2003 med CC, har någon påteckning gjort om att utsagan lästs upp eller tillfälle på annat sätt getts den som har hörts att granska uppteckningen.

Reglerna i 23 kap. 21 § 2 st. RB är på denna punkt mycket klara. Den hörde har inte bara rätt att ta del av utsagan utan han skall även tillfrågas om han har några invändningar mot innehållet.

Inspektören BB har beretts möjlighet att yttra sig i saken. Han uppger: Vid de förhör som undertecknad höll med AA bandades samtalen i sin helhet – s.k. dialogförhör. AA informerades om – i anslutning till respektive förhör – att banden kom att arkiveras. Genom detta förfaringsätt godtog AA uttryckligen dels att förhören

dokumenterades i referatform dels att förhørsutskriften sändes till honom i kopiaform per post. Resterande förhör med AA behandlades på samma sätt – bortsett från att något förhör faxades till honom för genomläsning och godkännande.

Vad gäller förhöret den 5 februari 2003 med AA framgår det av förhörets sista sida att den hörde samma dag, i polisens arrestavdelning, genomläst och godkänt utsagan. Vid förhöret den 7 april 2003 med CC har förhørsledaren noterat att efter överenskommelse med den hörde och dennes advokat har utsagan sänts per post till advokaten för genomläsning.

JO har i uttalande (JO 1998/99 s. 103) uppgivit ”Att det som har framkommit vid förhöret omedelbart under förhöret dikterats in på bandspelare får åtminstone i flertalet fall anses göra en uppläsning och särskild granskning onödig. Den som har hörts skall i nu angivna fall under alla omständigheter tillfrågas om han eller hon har något att invända mot innehållet i uppteckningen.”

I de nu aktuella förhören, vilka hållits i dialogform och därefter redovisats i referatform, kan det i direkt anknytning till förhörstillfället vara svårt för den hörde att uttala sig om huruvida han godkänner utsagan. BB har uppgivit att han, då referatet av förhöret utskrivits, översänt dessa till de hörda som godkänt desamma.

I Rikspolisstyrelsens författningssamling (RPSFS 2000:62) FAP 400-1 under avsnitt 2, Utskrift av förhör, 4 st. framgår ”Den hörde bör underrättas om under vilka förutsättning förhöret kommer att redovisa skriftligt. Möjligheten att enligt undantagsregeln i 23 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken låta uppteckning och granskning ske förs efter det att förhöret har avslutats, bör användas med återhållsamhet”.

Förhørsledaren har använt sig av undantagsregeln i 23 kap. 21 § 2 st. RB men hävdar att detta skett i samråd och med samtycke av de hörda. Så vitt känt har ingen av de hörda framfört missnöje med att förhørsutskriften inte ger en rättvisande bild av händelseförloppet.

Polismyndigheten får dock konstatera att förhørsledaren, BB, brustit i dokumentation.

2. Den 9 september 2002 hade kriminalinspektören BB ett telefonsamtal med CC som vid tidpunkten var antecknad som skäligen misstänkt i RAR-systemet, och detta ”samtal” dokumenterades i en tjänsteanteckning. Vilken var anledningen till att CC fick berätta sin syn på den aktuella händelsen utan att han dessförinnan vid förhör hade delgetts misstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken och varför dokumenterades ”samtal” i en tjänsteanteckning och inte som förhör?

Inspektören BB har beretts möjlighet att yttra sig i saken. Han uppger: Den 9 september 2002 blev jag kontaktad av den misstänkte CC. Denne ringde oanmäld och lämnade spontant sin syn på saken. Genom att utredningen var i sin linda och att målsägandeförhör med AA hållits den 7 september 2002 – två dagar tidigare – gjorde jag bedömningen att ett förhör med CC inte var att tänka på vid tillfället av en mängd olika skäl. Telefonsamtalet innehöll en del omständigheter som kunde äga betydelse för den fortsatta utredningen – enligt min bedömning – närmast tillhands.

Vid genomgång av den aktuella tjänsteanteckningen kan konstateras att BB inte bara, som han uppger, låtit CC spontant lämna sin syn på saken. BB ställer själv ett antal frågor till CC som denne besvarar.

Det är polismyndighetens bedömning, att såsom tjänsteanteckningen är utformad, är detta ett förhör. Härvid skulle BB, då CC var antecknad som skäligen misstänkt i RAR-systemet, iakttagit reglerna i 23 kap. 18 § 1 st. och 23 kap. 21 § 2 st. RB.

Ett av skälen till att den som är misstänkt för brott skall underrättas är att han skall ha möjlighet att tillvarata sina intressen. I Fingers Rättegångsbalken 1 del 2 Sid 23:62, 5 st. uppges det ”Syftet med underrättelsen är enligt Processlagberedningen bl. a att den misstänkte skall kunna begagna sin rätt att vid förundersökningen anlita försvarare och i övrigt tillvarata sina intressen”.

I det aktuella fallet hade CC redan kontaktat advokat till vilken han hänvisade vid förnyad kontakt med honom.

Av en tjänsteanteckning daterad den 16 september 2002 framgår att kriminalinspektören BB haft ett telefonsamtal med AA. Varför dokumenterades detta "samtal" i en tjänsteanteckning och inte som förhör?

Inspektören BB har beretts möjlighet att yttra sig. Han uppger: Den 16 september 2002 blev jag uppringd av AA. Precis som med CC hörde AA av sig utan förvarning. Det fanns vid denna tidpunkt – enligt min bedömning – inga förutsättningar för att hålla ett förhör. Samtalet genererade därför en minnesanteckning.

AA var vid detta tillfälle ej uppförd som misstänkt. BB ställer inga frågor till AA förutom om hans personnummer, samt adress. AA uppger att han saknar fast adress i Sverige och om han skulle bli föremål för polisutredning skall ev. kallelse till förhör sändas till hans advokat.

Polismyndigheten kan i sistnämnda fall, med viss tvekan, dela BB:s uppfattning att samtalet med AA inte utgjorde förhör utan kunde dokumenteras som tjänsteanteckning.

Bedömning

Protokollering av förhör

Av utredningen framgår att de fem aktuella förhören (punkten 1 i remissen) protokollades som sammanfattningar av dialogförhör som spelades in vid respektive förhörstillfälle. Utredningen ger vidare vid handen att förhørsprotokollen inte godkändes innan förhören avslutades och att i några fall kopior av förhørsprotokollen i efterhand skickades eller överlämnades till förhörspersonen för godkännande.

I 23 kap. 21 § andra stycket RB föreskrivs följande. Sedan en utsaga av en misstänkt eller någon annan har upptecknats skall utsagan läsas upp eller tillfälle på annat sätt ges den som har hörts att granska uppteckningen. Han skall också tillfrågas om han har något att invända mot innehållet. Uppteckning och granskning skall ske innan förhöret avslutas eller, om förhöret är särskilt omfattande eller behandlar komplicerade sakförhållanden, så snart som möjligt därefter. En invändning som inte medför någon ändring skall antecknas. Efter granskningen får uppteckningen inte ändras. Har utsagan först efter granskningen antecknats i protokollet, skall uppteckningen biläggas handlingarna.

Uttrycken *särskilt omfattande och komplicerade sakförhållanden* i bestämmelsen har valts för att markera att det är fråga om en undantagsregel. Som exempel på ärenden där undantagsregeln kan användas nämns i förarbetena ekonomisk brottslighet av större omfattning (se prop. 1997/98:181 s. 47).

I Rikspolisstyrelsens allmänna råd om förhör som spelats in på ljudband eller videoband (FAP 400-1) sägs följande under punkt 2.

Bestämmelserna om redovisning av förhör i 23 kap. 21 § rättegångsbalken och 22 § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) bör tillämpas även i fråga om ljud- och videoupptagningar av förhørsutsagor.

Av sistnämnda bestämmelse framgår att ett förhör, i de delar det bör tas in i protokollet, skall återges antingen i sammanfattning eller ordagrant. En ljud- eller videoupptagning av ett förhör bör därför skrivas ut, antingen i sammanfattning eller i sin helhet.

Om ett förhör bedöms vara utan betydelse för utredningen, bör det i protokollet antecknas att förhöret har ägt rum och i korthet anges varför det inte skrivits ut.

Den hörde bör underrättas om under vilka förutsättningar förhöret kommer att redovisas skriftligt. Möjligheten att enligt undantagsregeln i 23 kap. 21 § andra stycket rättegångsbalken låta uppteckning och granskning ske först efter det att förhöret har avslutats, bör användas med återhållsamhet

Det är angeläget att förhørsledaren, innan förhöret påbörjas, gör klart för sig själv och den hörde efter vilken princip förhørsprotokollet skall avfattas. Om avsikten, trots att förhöret tas upp på band, inte är att detta skall skrivas ut i sin helhet utan att förhørsutsagan skall återges i form av en sammanfattning, måste den hörde i enlighet med vad som föreskrivs i 23 kap. 21 § andra stycket RB ges tillfälle att innan förhöret avslutas granska en skriftlig uppteckning av den sammanfattning som är avsedd att ingå i förundersökningsprotokollet. Undantag härifrån gäller endast i fråga om det fåtal fall som avses med den särskilda regeln om uppteckning och granskning av förhör som är särskilt omfattande eller behandlar komplicerade frågor. Att först efter det att förhöret avslutats besluta att detta skall skrivas ut i form av en sammanfattning står inte i överensstämmelse med gällande regler.

Enligt vad som framgår av polismyndighetens yttrande har BB hävdats att undantagsregeln använts i samråd med och med samtycke av de hörda. Jag vill med anledning härav understryka att det inte finns någon annan laglig möjlighet att frånga huvudregeln i 23 kap. 21 § andra stycket RB än vad som följer av bestämmelsen om förhör som är särskilt omfattande eller behandlar komplicerade frågor. Det förhållandet att förhörspersonerna godkänt förfarandet saknar således betydelse i sammanhanget.

Enligt min mening var de aktuella förhören inte av den arten att undantagsregeln i 23 kap. 21 § andra stycket RB var tillämplig. BB borde därför ha låtit förhörspersonerna granska uppteckningarna innan förhören avslutades.

Tjänsteanteckningarna

När en förundersökning har kommit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet, skall han enligt 23 kap. 18 § första stycket RB underrättas om misstanken när han hörs.

Enligt rättegångsbalken får förhör hållas med envar, som kan antas lämna upplysning av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § RB). JO har tidigare uttalat att rättegångsbalkens och förundersökningskungörelsens bestämmelser inte avser några andra former av samtal med misstänkta än förhör. Om ett samtal enligt planläggningen rör den sak som förundersökningen avser, är det att betrakta som förhör. Den misstänkte bör få vetskap om att förhör inleds, så att han kan bevaka sina rättigheter vid ett sådant, t.ex. göra framställning om att försvarare skall närvara (JO 1975 bilaga s. 67 f.). Var och en som hörs har vidare rätt att få besked om anledningen till förhöret. Det bör självfallet inte förekomma att någon utan närmare förklaring hörs om sina förehavanden (se JO 1982/83 s. 56).

Som framgår av utredningen var CC vid tidpunkten för "samtalet" den 9 september 2002 skäligen misstänkt i utredningen. Det saknades därmed lagliga möjligheter att höra honom annat än som misstänkt. Följaktligen borde "samtalet" också ha

dokumenterats som ett förhör och CC borde givetvis ha underrättats om anledningen till förhöret.

När det sedan gäller tjänsteanteckningen den 16 september 2002 kan det konstateras att AA vid "samtalet" med BB lämnade upplysningar av betydelse för utredningen. "Samtalet" borde därför ha dokumenterats som ett förhör. Med anledning av vad som enligt tjänsteanteckningen framkom vid "samtalet" vill jag vidare rent allmänt framhålla att den som håller ett förhör med någon som dittills inte ansetts som skäligen misstänkt för brott måste vara beredd att avbryta detta, om det vid förhöret skulle komma fram uppgifter som innebär att förhörspersonen bör betraktas som skäligen misstänkt. Det kan i sammanhanget nämnas att AA ett par månader senare hördes som misstänkt.

Vad som i övrigt förekommit i ärendet föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det sagda.